داهێنان تۆراندنە … بەختیار محەمەد

هەمیشە داهێنان عەقڵییەتی باوی کۆمەڵگە لە خۆی دەتۆرێنێ (ئەمە سیفەتێکی جەوهەریی داهێنانە). هەڵبەتە ئەم عەقڵییەتە خاوەنی زمان و بیرکردنەوەی خۆیەتی، خاوەنی کولتووری بەهێزی ڕەقەکاری مێژوویی خۆیەتی؛ ئەم عەقڵییەتە خاوەنی بیر و باوەڕ و گوتاری ئایینە، خاوەنی داب و نەریتی کۆمەڵایەتی خۆیەتی، تەنانەت خاوەنی هێز و دەسەڵاتی سیاسی خۆشیەتی. لێرەوە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم عەقڵییەتە جۆرێکە لە سەرەڕۆیی ڕۆشنبیریی و ئەخلاقیی و سیاسی و… تاد.

زۆربەی داهێنەرە ڕاستەقینە و جددییەکان لەگەڵ نەریت و باوەڕ و ڕەوشت و بەها باوەکانی کۆمەڵگەدا ناتەبا و ناکۆکن. لێرەوە ئەوان هەمیشە کۆمەڵگە لە خۆیان دەتۆرێنن؛ ئەو تۆراندنەی هەندێك جار دەگاتە ڕادەی دەرکردن و ڕاوەدوونان و کوشتنی داهێنەرەکە خۆی. دیارە سەرەتای داهێنان پرۆسەی گۆڕانکارییە: گۆڕان لە ناوەرۆك و لە فۆرمی شتەکان. بە نموونە: ئێمە بۆ ئەدەبێکی نوێ پێویستمان بە فۆرم (زمان) و ناوەرۆکێکی نوێ هەیە. هەمان شتیش بۆ کۆمەڵگە (هەموو کایەکانی کۆمەڵگە) ڕاستە.

ئەوانەی گۆڕانکاریی (داهێنان) ئەنجام دەدەن، تاکەکانن؛ بەڵام هەردەم بە پشتیوانیی کۆمەڵ داهێنان و گۆڕانکارییەکان بەدی دێن و بەرجەستە دەبن. بە نموونە: لە ڕووی سیاسییەوە (جەماوەر – خەڵك) پێویستە. لە ڕووی گۆڕانکاریی ئەدەبی و ڕۆشنبیرییشەوە (لە پشت کەسی داهێنەردا) {خوێنەر = وەرگر = جەماوەر} پێویستە. ئاشکرایە هیچ ئەدەبێك لە دەرەوەی بوونی خوێنەر – جەماوەر بوونی نییە؛ هەروەك چۆن هیچ گۆڕانکارییەکی سیاسی و کۆمەڵایەتیش لە دەرەوەی پشتیوانیی و هێز و ویستی جەماوەر- خەڵکدا بوونی نییە و بەدی نایێ.

هەڵبەتە – وەك گوتمان – ئامانجی داهێنان خۆی لە خۆیدا گۆڕانکارییە: گۆڕانکاریی لە بونیادی شتەکان. پێناچێ بە بێ گۆڕانکاریی ڕاستەقینە لە بونیادی شتەکان، هیچ گۆڕانکارییەکی ڕاستەقینە لە فۆرمی شتەکانیش ڕوو بدا؛ تەنانەت لە ئەدەبیشدا (ڕۆشنبیرییشدا)، کە سەرەتا هەموو داهێنان و گۆڕانکارییەك لە زمان و لە فۆرمدا خۆی بەرجەستە دەکا، بە بێ گۆڕانکاریی لە بونیادی

بیرکردنەوە و عەقڵیەتی ئەدەبی و شیعرییمان، گۆڕانکاریی لە فۆرم و لە زمانیش ڕوو نادا. ئێمە دەزانین پێوەندییەکی هەماهەنگی دیالیکتیکانە لە نێوان فۆرم و ناوەڕۆکی کارە مرۆییەکاندا هەیە. لێرەوە هیچ فۆرمێکی نوێ بە بێ ناوەڕۆکێکی نوێ لە دایك نابێ؛ هیچ ناوەڕۆکێکی نوێش بە بێ فۆرمێکی نوێ لە دایك نابێ. ئەمەش مەرجێکی گرنگی بە نەمریی مانەوەی شتەکانە (ئەدەب و ڕۆشنبیرییە).

شاکارە نەمرەکان هەم بە زمانێکی زیندوو نووسراون، هەم بە دەلالەت و واتای قووڵی زیندووش. ئێمە لەم شاکارانەدا هەم لە واتا دەگەڕێین (ناوەڕۆك)، هەم لە چێژیش (فۆرم). بەم شێوەیە ئەدەب (ڕۆشنبیریی زیندوو) خۆی لە حاڵەتی ئەبستراکت دوور دەخاتەوە. ئێمە پێمان وانییە ئەدەب لە ئەرکە مرۆڤایەتییەکان (نەك ئەرکە ئایدیۆلۆژییەکان) بە دوور بێ. هەڵبەتە ئەرکی مرۆیی و ئەرکی ئایدیۆلۆژیی دوو شتی لە یەکدی جودان؛ دەشێ ئەمەی دوایان لە خزمەتی ئەوەی یەکەمیاندا بێ، بەڵام ناکری ئەوەی یەکەمیان لە خزمەتی ئەوەی دووەمیاندا بێ. دیارە ئەم حاڵەتە لە هەموو سیستەم و دیاردەیەکی تۆتالیتارییدا بەدی دەکەین: دیاردە و سیستەمی سیاسی و فیکریی و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیریی و … تاد. ئاشکرایە داهێنانیش دژی تۆتالیتاریزمە. دیارە (لە ئاستی سیاسیدا) تۆتالیتاریزم داهێنان نییە، بەڵام دیموکراسیزم (کە ئەنتی تۆتالیتاریزمە) داهێنانە. هەمیشە داینەمۆی داهێنان گۆڕان و گۆڕانکارییە؛ کەواتە تۆتالیتاریزم لە هەر ئاستێکدا بێ دژی داهێنان و گۆڕانکارییە. خۆ لە خۆڕایی نییە، کە داهێنان پێویستی بە ئازادییە؛ پێویستی بە بیر و ڕۆحی ئازادە. داهێنان بەرلەوەی پێویستی بە ژینگەی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئازاد بێ، پێویستی بە بیر و ڕۆحی یاخی و ئازاد هەیە.

بەختیار محەمەد